

Andrzej Demiańczuk

(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID: 0000-0001-7842-7010

## **Prawa i wolności w konstytucji Republiki Chińskiej z 1946 roku w świetle okoliczności jej powstania**

### **Rights and freedoms in 1946 Constitution of the Republic of China in light of circumstances of its creation**

#### ABSTRACT

The Constitution of the Republic of China, passed by National Assembly on 25 December 1946, was result of long process started in 1932. In theory it guaranteed wide spectrum of civil rights and freedoms but at the same time provided little protection against attempts to restrict them by the government. This article is not concerned with functioning of 1946 Constitution of the Republic of China on Taiwan, but with explaining how circumstances of drafting influenced its contents with regards to rights and freedoms.

Keywords: China, constitution, rights, freedoms.

Konstytucja Republiki Chińskiej została uchwalona w dniu 25 grudnia 1946 roku. Miała w założeniu stworzyć trwałe podstawy funkcjonowania państwa chińskiego i zastąpić istniejące do tej pory w tej materii rozwiązania o charakterze tymczasowym. Stanowiła rezultat prac trwających już od wczesnych lat trzydziestych. Wiele uwagi, zarówno ze strony jej twórców, jak i chińskiej opinii publicznej, a także zagranicznych obserwatorów, poświęcono problematyce podejścia w ustawie zasadniczej do kwestii praw i wolności oraz ich gwarancji. Ich szeroki katalog kontrastował z łatwością ich ograniczenia, drastycznie utrudniającą ich urzeczywistnienie. Niniejszy artykuł nie ma na celu analizy roli tych przepisów w systemie prawnym funkcjonującym na Tajwanie po wycofaniu się sił Guomindangu<sup>1</sup> z Chin kontynentalnych. W tekście tym przedstawione zostaną natomiast okoliczności towarzyszące

---

<sup>1</sup> W artykule stosowana jest transkrypcja *hanyu pinyin*.

powstaniu i uchwaleniu konstytucji Republiki Chińskiej, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii związanych z przepisami dotyczącymi praw i wolności. Następnie zostaną one omówione oraz poddane analizie. Poruszona zostanie również kwestia odbioru, z jakim spotkały się te przepisy w okresie prac nad ustawą zasadniczą oraz w okresie bezpośrednio po ich uchwaleniu.

## 1. Początki prac nad nową konstytucją

W okresie, w którym trwały prace nad nową ustawą zasadniczą dla Chin ramy ustrojowe funkcjonowania rządów Partii Narodowej, która w rezultacie powodzenia tzw. ekspedycji północnej uzyskała władzę w Republice Chińskiej określały przyjęta w maju 1931 roku tymczasowa konstytucja okresu politycznej opieki<sup>2</sup> oraz ustawa o organizacji Rządu Narodowego z 1 lipca 1925 r.<sup>3</sup>. Pomimo ogłoszenia tymczasowej konstytucji pojawiały się głosy uznające ją za nieadekwatną i dostrzegające potrzebę nowej, „prawdziwej” konstytucji, gwarantującej prawa obywateli oraz ograniczających swobodę działania władzy<sup>4</sup>. Jednocześnie prace nad trwałą ustawą zasadniczą wpisywały się w ciąg działań mających na celu stworzenie nowego systemu prawnego dla Republiki Chińskiej. W celu realizacji tych dążeń często posługiwano się rozwiązaniami zachodnimi, dla przykładu chiński kodeks cywilny z 1929 roku był w dużej mierze oparty na niemieckim kodeksie BGB<sup>5</sup>.

Zainicjowanie prac stanowiło w znacznej mierze rezultat działalności wewnątrzpartyjnych rywali stojącego na czele rządu Czang Kaj-szeka. Szczególnie istotną rolę odegrał Sun Ke, syn Sun Yat-sena i przewodniczący Yuanu Prawodawczego, który w kwietniu 1932 roku opublikował swój *Projekt Programu Ocalenia Narodowego*. Znajdujący się w dość niekorzystnym położeniu Sun w haśle rządów konstytucyjnych widział szansę na osłabienie

---

<sup>2</sup> Okres politycznej kurateli czy też opieki, stanowił w myśli założyciela Partii Narodowej stadium przejściowe poprzedzające wprowadzenie rządów konstytucyjnych. Miał to być okres rządów partii posiadającej pełnię władzy. Jego celem miało być stworzenie warunków, w którym mogłyby one zostać wprowadzone w Chinach, zob. T. Łozińska, *Myśl polityczna Czang Kaj-szeka*, Kraków, s. 87-88. Zgodnie z opublikowanym w październiku 1928 roku przez Centralny Komitet Wykonawczy Guomindangu okres ten miał rozpocząć się 1 stycznia 1929 i trwać 6 lat, zob. J. Rowiński, W. Jakóbiec, *System konstytucyjny Chińskiej Republiki Ludowej*, Warszawa 2006, s. 12.

<sup>3</sup>J. Rowiński, W. Jakóbiec, *System konstytucyjny Chińskiej...*, s. 11-13.

<sup>4</sup> Płynęły one chociażby ze strony intelektualistów takich jak Luo Longji, E. S. K. Fung, *In Search of Chinese Democracy: Civil Opposition in Nationalist China, 1929-1949*, Cambridge 2009, s. 73-75.

<sup>5</sup> A. Kość SVD, *Rozwój prawa w czasie Republiki Chińskiej (1912-1949)*, „Czasy Nowożytne” 2000, t. 9 (10), s. 131-133. Naśladownictwo to było przedmiotem pewnych kontrowersji wśród kierownictwa Partii Narodowej. Hu Hanmin, jedna z czołowych postaci Guomindangu postulował, by w pracach nad kodeksem cywilnym szukać lepszej alternatywy wobec kapitalizmu oraz komunizmu w oparciu o myśl Sun Yat-sena, zob. Q. Wu, *How has China formed its conception of rule of law? A contextual analysis of legal instrumentalism in ROC and PRC law-making*, „International Journal of Law in Context” 2017, nr 13, s. 284.

pozycji Czang Kaj-szeka<sup>6</sup>. Za sporządzenie projektu odpowiedzialny był komitet na którego czele stał sam Sun Ke. 9 lutego 1933 r., podczas pierwszego zebrania komitetu, zadanie sporządzenia projektu powierzono Wu Jinxianowi, znanemu również jako John C. H. Wu, który sam był jednym z jego wiceprzewodniczących<sup>7</sup>. Wu okazał się postacią, która wywarła bardzo istotny wpływ na kształt przyszłej ustawy zasadniczej, w tym również na sposób, w jaki potraktowana w niej została kwestia praw i wolności oraz ich gwarancji. Ten wówczas stosunkowo młody, bo urodzony w 1899 roku, chiński prawnik kształcił się najpierw w Chińskiej Szkole Prawa Porównawczego w Szanghaju, a następnie w Stanach Zjednoczonych na Uniwersytecie Michigan oraz w Europie na Sorbonie oraz Uniwersytecie Berlińskim<sup>8</sup>. Jego nauczycielem w Berlinie był Rudolf Stammler<sup>9</sup>. Prowadził również korespondencję i utrzymywał przyjacielskie kontakty ze słynnymi amerykańskimi prawnikami, takimi jak Oliver Wendell Holmes, Roscoe Pound oraz Benjamin Cardoso<sup>10</sup>. W swojej pracy nad tekstem konstytucji Wu miał analizować treść ustaw zasadniczych Niemiec, Francji, Japonii, Estonii oraz Stanów Zjednoczonych a także ustrój brytyjski<sup>11</sup>. Źródłami w których szukał inspiracji były ponadto dzieła Monteskiusza, Rousseau, Jeana-Louisa de Lolme`ego oraz Jamesa Wilsona<sup>12</sup>. Projekt został sporządzony przez niego bardzo szybko, bo w niecały miesiąc, już w czerwcu 1933 roku<sup>13</sup>.

Kolejny projekt, w oparciu o wersję Wu, został sporządzony przez siedmioosobową grupę, rezultatem pracy której był projekt opublikowany 16 listopada 1933 r.<sup>14</sup>. Sam kierowany przez Suna komitet odpowiadał za opublikowaną w lutym 1934 roku kolejną wersję, określaną niekiedy mało intuicyjnie jako „pierwszy projekt”<sup>15</sup>. Pracujący do tej pory nad konstytucją komitet został następnie rozwiązany, a na jego miejsce Sun Ke powołał nowy pod kierownictwem Fu Bingchanga, rezultatem pracy którego był projekt ustawy zasadniczej opublikowany 9 lipca 1934 r.<sup>16</sup>. Kolejny projekt został opublikowany 16 października 1934 r.<sup>17</sup>. To właśnie ten projekt stanowił podstawę pod w założeniu ostateczny projekt konstytucji

---

<sup>6</sup> S. Zhao, *Power by Design: Constitution-Making in Nationalist China*, Honolulu 1996, s. 137.

<sup>7</sup> *Ibidem*.

<sup>8</sup> Zhang X., *John C. H. Wu and His Comparative Law Pursuit*, „International Journal of Law Information” 2013, t. 41 nr 2, s. 198, 200-205.

<sup>9</sup> *Ibidem*, s. 205.

<sup>10</sup> *Ibidem*, s. 204-206, 217

<sup>11</sup> *Ibidem*, s. 215.

<sup>12</sup> *Ibidem*, s. 215-216.

<sup>13</sup> T. Lu, *John C. H. Wu: A Prodigy in Synthesising East and West and a Prophet for the Evangelization of China*, rozprawa doktorska z 2020 obroniona na Catholic University of America, s. 24.

<sup>14</sup> S. Zhao, *op. cit.*, s. 138

<sup>15</sup> *Ibidem*.

<sup>16</sup> *Ibidem*.

<sup>17</sup> *Ibidem*, s. 139.

opublikowany 5 maja 1936 r.<sup>18</sup>. Różnice pomiędzy projektami oraz spory wokół nich dotyczyły przede wszystkim zakresu kompetencji najważniejszych organów państwa i w znacznej mierze odzwierciedlały przebieg rywalizacji wewnątrz kierownictwa Guomindangu. Czang dążył do tego, by nowa chińska konstytucja przewidywała silną pozycję prezydenta, natomiast jego rywale, tacy jak Wang Jingwei czy sam Sun Ke dążyli do jej ograniczenia. Projekt z 5 maja 1936 roku stanowił wyraz sukcesu Czanga<sup>19</sup>.

Wybuch wojny chińsko-japońskiej przeszkodził w dokończeniu wyboru członków Zgromadzenia Narodowego, uniemożliwiając jego zwołanie i tym samym uchwalenie nowej konstytucji<sup>20</sup>. Jako swoiste ustępstwo wobec tych głosów, władze wyraziły zgodę na uformowanie 25 osobowego Komitetu Promocji Konstytucji złożonego z członków Ludowego Zgromadzenia Konsultacyjnego mającego dokonać przeglądu i oceny projektu z 5 maja 1936 r.<sup>21</sup>. Raport komitetu wyrażał zastrzeżenia zarówno co do treści przyszłej konstytucji – postulując przede wszystkim wzmocnienie pozycji parlamentu, jak i sprzeciw wobec składu zgromadzeń prowincjonalnych oraz planowanego terminu zebrania się Zgromadzenia Narodowego<sup>22</sup>. We wrześniu 1943 roku uchwała Drugiego Plenum trzeciej Ludowej Rady Politycznej wezwała do utworzenia Komisji na rzecz Wprowadzenia Konstytucjonalizmu (*Xianzheng shishi xiejinhui*)<sup>23</sup>. Komisja ta została w istocie powołana 12 listopada. Miała ona między innymi dokonać oceny projektu konstytucji. Ostatecznie jednak sporządzony przez nią 92-punktowy raport nie wywarł istotnego wpływu na późniejsze działania<sup>24</sup>.

## 2. Okoliczności towarzyszące przyjęciu nowej konstytucji

Można powiedzieć, że temat nowej konstytucji, a także praw i wolności obywatelskich, chociaż jak wskazano wyżej obecny w trakcie wojny chińsko-japońskiej, nabrał jeszcze aktualności po jej zakończeniu. W październiku 1945 pod auspicjami Amerykanów doszło do zawarcia porozumienia pomiędzy rządem a komunistami, zgodnie z którym rząd zobowiązywał się do zagwarantowania wolności słowa, publikacji, wyznania oraz zrzeszania się, uzależnienia dopuszczalności stosowania aresztu od zgody sądu oraz uwolnienia więźniów politycznych oraz legalizacji działalności wszystkich partii politycznych, w tym Komunistycznej Partii

---

<sup>18</sup> *Ibidem*, s. 140.

<sup>19</sup> *Ibidem*, s. 140, 144-145.

<sup>20</sup> J. Rowiński, W. Jakóbiec, *System konstytucyjny Chińskiej...*, s. 14.

<sup>21</sup> E. S. K. Fung, *op. cit.*, s. 169-170.

<sup>22</sup> *Ibidem*, s. 170-171.

<sup>23</sup> *Ibidem*, s. 172.

<sup>24</sup> *Ibidem*, s. 177.

Chin<sup>25</sup>. Zobowiązania te zostały osobiście potwierdzone przez Czang Kaj-szeka na otwarciu Politycznej Konferencji Konsultatywnej z udziałem przedstawicieli Partii Narodowej, komunistów oraz liberalnej opozycji reprezentowanej przez Ligę Demokratyczną, Partię Młodych i grupę niezrzeszonych. O ile największe spory dotyczące konstytucji dotyczyły przede wszystkim zagadnień natury ustrojowej, w kwestii praw i wolności odpowiedni podkomitet w punkcie 9 swojej uchwały przyjął, że przyszła konstytucja ma chronić wszystkie prawa i wolności, jakimi cieszą się powszechnie obywatele krajów demokratycznych<sup>26</sup>.

Sprawa zgromadzenia oraz nowej ustawy zasadniczej doprowadziła do głębokiego podziału wśród opozycji niekomunistycznej. Partia Młodych oraz Demokratyczna Partia Socjalistyczna były zainteresowane rozmowami i współpracą z rządem w tej kwestii, podczas gdy większość Ligii Demokratycznej opowiedziała się jednoznacznie przeciwko<sup>27</sup>.

Latem 1946, pomimo trwania krwawej wojny domowej, pozycja Czang Kaj-szeka wydawała się silna jak nigdy przedtem<sup>28</sup>. W ciągu drugiej połowy 1946 komuniści utracili kontrolę nad 174 tysiącami kilometrów kwadratowych terenu<sup>29</sup>. Jednocześnie na wizerunku rządu silnie odcisnęła się brutalna pacyfikacja antywojennych protestów<sup>30</sup>.

23 grudnia 1946, tuż przed uchwaleniem konstytucji, uchwalono przepisy mające karać każdego, kto stwarza zagrożenie dla państwa w trakcie trwającej wojny domowej<sup>31</sup>. Ostatecznie uchwalona 25 grudnia ustawa zasadnicza została promulgowana 1 stycznia 1947 roku i weszła w życie rok później, 1 stycznia 1948<sup>32</sup>. Okres pomiędzy jej ogłoszeniem a wejściem w życie okazał się dla Partii Narodowej bardzo niekorzystny. Rok 1947 przyniósł intensyfikację oraz radykalizację protestów studenckich, a począwszy od lata również hiperinflację<sup>33</sup>. 18 kwietnia 1948 r. Zgromadzenie Narodowe uchwaliło Tymczasowe przepisy na czas mobilizacji w celu stłumienia rebelii (*Dongyuan kanluan shiqi linshi tiaokuan*), skutkujące *de facto* zawieszeniem obowiązywania konstytucji<sup>34</sup>.

---

<sup>25</sup> *Ibidem*, s. 264.

<sup>26</sup> *Ibidem*, s. 264-269.

<sup>27</sup> N. Hirayama, *Staging a Young China: The Chinese Youth Party and Republican Mass Politics, 1918-1949*, rozprawa doktorska z 2014 obroniona na University of Pennsylvania, s. 325.

<sup>28</sup> O. A. Westad, *Decisive Encounters: China's Civil War, 1946-1950*, Stanford 2003, s. 42.

<sup>29</sup> *Ibidem*, s. 61.

<sup>30</sup> *Ibidem*, s. 54-55.

<sup>31</sup> Y-T. Wong, *The Fate of Liberalism in Revolutionary China: Chu Anping and His Circle, 1946-1950*, „Modern China” 1993, t. 19 nr 4, s. 473.

<sup>32</sup> J. Rowiński, W. Jakóbiec, *System konstytucyjny i przedstawicielski Tajwanu*, Warszawa 2015, s. 63.

<sup>33</sup> O. A. Westad, *op. cit.*, s. 89, 100-102.

<sup>34</sup> J. Rowiński, W. Jakóbiec, *System konstytucyjny i przedstawicielski...*, s. 63.

### 3. Prawa i wolności w nowej konstytucji

Najistotniejsze znaczenie z punktu widzenia konstytucyjnych gwarancji miał rozdział 2 ustawy zasadniczej, składający się z 18 artykułów<sup>35</sup>. Oprócz tego w rozdziale 13, określającym zasadnicze kierunki polityki państwa znajdowała się sekcja 4 oraz sekcja 5, w których ujęte zostały prawa socjalne<sup>36</sup>. Do kwestii praw mniejszości zamieszkujących tereny pograniczne odnosiła się z kolei sekcja 6 składająca się z dwóch artykułów<sup>37</sup>.

Najbardziej rozbudowanym przepisem tego rozdziału był artykuł 8, mający gwarantować wolność od arbitralnego aresztowania<sup>38</sup>. Może on wydawać się znaczący z uwagi na brutalny charakter życia politycznego Republiki Chińskiej oraz częste wykorzystanie siły i przymusu przez rząd w zwalczaniu opozycji. Artykuł 7 dotyczył równości wszystkich obywateli państwa wobec prawa, niezależnie od płci, religii, rasy oraz przynależności klasowej lub partyjnej<sup>39</sup>. Artykuł 9 ograniczał jurysdykcję sądów wojskowych do osób pełniących aktywną służbę wojskową<sup>40</sup>. Artykuł 10 dotyczył swobody w zakresie miejsca zamieszkania oraz możliwości jego zmiany<sup>41</sup>. Artykuł 11 gwarantował wolność słowa, nauczania, pisanie oraz publikowania, a 12 tajemnicę korespondencji<sup>42</sup>. Artykuł 13 dotyczył swobody wierzeń religijnych<sup>43</sup>. Artykuł 14 zapewnić miał wolność zgromadzeń oraz zrzeszania się<sup>44</sup>. Artykuł 15 dotyczy prawa do istnienia, pracy oraz własności<sup>45</sup>, 16 natomiast prawa petycji, prawo do składania skrag oraz prawo do składania pozwów<sup>46</sup>.

---

<sup>35</sup> Constitution of the Republic of China, dalej jako „Constitution”, Chapter II. Rights and Duties of the People, <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0000001>, (dostęp z dnia 27 stycznia 2022 r).

<sup>36</sup> Constitution, Chapter XIII. Fundantal National Policies, Section 4. Social Security oraz Section 5. Education and Culture. Xin Nie wskazuje na znaczenie ujęcia tych praw poza rozdziałem poświęconym prawom obywateli. W ten sposób miano z jednej strony uwzględnić je w treści ustawy zasadniczej, z drugiej strony nadając im słabszy charakter i unikając problemów towarzyszących finansowej niezdolności urzeczywistnienia postanowień, które miałyby mocniejszy, bardziej wiążący charakter. N. Xin, *The Chinese Constitutional Social Welfare Articles Before 1949- Comparision With the Weimar Constitution*, „Zitiervorschlag: Rechtsgeschichte /Legal History” 2019, t. 29, s. 204-205.

<sup>37</sup> Constitution, Chapter XIII. Fundantal National Policies, Section 6. Frontier Regions.

<sup>38</sup> Constitution, Article 8.

<sup>39</sup> Constitution, Article 7.

<sup>40</sup> Constitution, Article 9.

<sup>41</sup> Constitution, Article 10.

<sup>42</sup> Constitution, Article 12.

<sup>43</sup> Constitution, Article 17. Co ciekawe, o ile wszystkie konstytucje Republiki Chińskiej gwarantowały wolność wyznania, w konstytucji z 1923 było to połączone ze wspomnieniem o kulcie Konfucjusza, zob. 1923 zob. R. A. Nedostup, *Religion, Superstition and Governing Society in Nationalist China*, rozprawa doktorska z 2001 obroniona na Columbia University, s. 48. W ustawie zasadniczej z 1946 ani w poprzedzającym ją projekcie nie znalazły się odniesienia do kultu Konfucjusza. Na temat ich braku w projekcie zob. A. N. Holcombe, *Chinese Political Thought and the Proposed New Constitution*, „The Journal of Politics” 1946, t. 8 nr 1, s. 8.

<sup>44</sup> Constitution, Article 14.

<sup>45</sup> Constitution, Article 15.

<sup>46</sup> Constitution, Article 16.

W treści artykułu 17 dotyczącego praw politycznych widać wyraźny wpływ myśli politycznej Sun Yat-sena. Twórca Guomindangu opowiadał się za wprowadzeniem czterech form uczestnictwa w życiu politycznym- wyborów, referendum, inicjatywy obywatelskiej oraz *recall*<sup>47</sup>, co znalazło odzwierciedlenie w brzmieniu tego przepisu<sup>48</sup>. Za charakterystyczny element można uznać wprowadzenie osobnego artykułu (art. 18) gwarantującego otwarty dostęp do egzaminów do służby cywilnej oraz sprawowania urzędów<sup>49</sup>. W artykule 21 edukacja obywatelska została uznana jednocześnie za prawo oraz obowiązek obywateli<sup>50</sup>. W artykule 22 ustrojodawca zagwarantował ponadto „wszelkie inne prawa i wolności ludu nieszkodliwe dla porządku społecznego oraz dobra publicznego”<sup>51</sup>.

Zapewnić egzekwowanie określonych w ustawie zasadniczej praw i wolności miał teoretycznie artykuł 24, zgodnie z którym każdy naruszający je funkcjonariusz publiczny obok ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej miał za swoje działania odpowiadać na drodze cywilnej oraz karnej<sup>52</sup>. Ponadto pokrzywdzony miał mieć również możliwość uzyskania zadośćuczynienia ze strony państwa<sup>53</sup>.

Bezsprzecznie najbardziej kontrowersyjnym przepisem rozdziału II był artykuł 23, dopuszczający ograniczenie gwarantowanych w poprzednich artykułach praw i wolności przez prawo w sposób konieczny dla „uniknięcia naruszenia wolności innych osób, zapobieżenia zbliżającemu się kryzysowi, podtrzymywania ładu społecznego lub działania na rzecz dobra publicznego”<sup>54</sup>. Każdy z wymienionych w artykule celów mógł stanowić podstawę dla dowolnego ograniczania w drodze zwykłej legislacji dowolny sposób praw i wolności gwarantowanych w innych przepisach ustawy zasadniczej<sup>55</sup>.

Kwestia rzeczywistego zakresu gwarantowanych praw i wolności oraz ich ograniczeń była poruszana w trakcie prac nad projektem. Stanowiła przedmiot sporu pomiędzy Wu a Zhang Zibenem, wiceprzewodniczącym pracującego nad nim komitetu. Wu opowiadał się zarówno za wprowadzeniem przepisu stanowiącego o możliwości ograniczania zawartych w konstytucji praw, jak i umieszczenia w brzmieniu każdego z zawierających gwarancje przepisów zastrzeżeniem dotyczącym tego, że może ono zostać ograniczone jedynie na podstawie prawa,

---

<sup>47</sup> J. Domes, *China`s Modernization and the Doctrine of Democracy*, [w:] *Sun Yat-sen`s Doctrine in the Modern World*, Chu-yuan Cheng(red.), Nowy Jork i Abingdon 2019, s. 212.

<sup>48</sup> Constitution, Article 17.

<sup>49</sup> Constitution, Article 18.

<sup>50</sup> Constitution, Article 21.

<sup>51</sup> Constitution, Article 22.

<sup>52</sup> Constitution, Article 24.

<sup>53</sup> *Ibidem*.

<sup>54</sup> Constitution, Article 23.

<sup>55</sup> T. E. Greiff, *The Principle of Human Rights in Nationalist China: John C. H. Wu and the Ideological Origins of the 1946 Constitution*, „The China Quarterly” 1985, nr 103, s. 447.

natomiast Zhang Zhiben uważał, że rozwiązanie takie miałyby się z celem uchwalenia konstytucji<sup>56</sup>. O ile projekt Wu przewidywał możliwość ograniczenia praw i wolności przez legislatywę, ostateczny tekst konstytucji stanowi jedynie o ograniczaniu przez prawo<sup>57</sup>.

Oprócz artykułu 23 wątpliwości krytyków budziła również wyraźna obecność w konstytucji odniesień do Sun Yat-sena oraz jego doktryny. Zgodnie z treścią preambuły, „Zgromadzenie Narodowe Republiki Chińskiej, na podstawie mandatu uzyskanego od ogółu obywateli, w zgodzie z naukami przekazanymi przez doktora Sun Yat-sena przy założeniu Republiki Chińskiej (...) ustanawia niniejszym tę konstytucję...”<sup>58</sup>. Ponadto artykuł 1 określał Republikę Chińską jako „założoną w oparciu o trzy zasady ludowe”<sup>59</sup>. Budziło to wątpliwości co do tego, czy zawarte w niej wolności i prawa obejmują też w praktyce przeciwników doktryny Suna<sup>60</sup>.

Najbardziej charakterystyczny aspekt ujęcia praw i wolności w konstytucji- ich szeroki zakres, połączony jednak z łatwością ich ograniczania<sup>61</sup>- obecny był już w pierwotnym projekcie Wu z 1933 roku<sup>62</sup>. Istotny wpływ na takie a nie inne podejście do ujęcia kwestii praw i wolności w ustawie zasadniczej mogły odegrać poglądy samego Sun Yat-sena na prawo. Założyciel Partii Narodowej i twórca trzech zasad ludowych za cel prawa uważał harmonizowanie interesów w ramach społeczeństwa, a nie ochronę jednostki<sup>63</sup>.

Przyjęte w konstytucji z 1946 rozwiązanie nie było całkowicie bezprecedensowe. Zarówno konstytucja Republiki Chińskiej z 10 października 1923, jak i konstytucja tymczasowa z 1931 roku gwarantowały możliwość korzystania ze swobód obywatelskich „w sposób zgodny z prawem”<sup>64</sup>. Niewątpliwie jednak nie uspokajało ani nie satysfakcjonowało tych, którzy oczekiwali silniejszych gwarancji praw i wolności obywatelskich oraz demokratyzacji życia publicznego.

Chińska konstytucja spotkała się z pozytywną recepcją wśród niektórych komentatorów amerykańskich. Słynny amerykański prawnik Roscoe Pound (skądinąd sympatyk chińskiego rządu i osoba osobiście zaangażowana w prace na rzecz unowocześnienia chińskiego prawa) analizując na łamach „New York University Quaterly Review” nową chińską konstytucję

---

<sup>56</sup> *Ibidem*.

<sup>57</sup> *Ibidem*, s. 447-448.

<sup>58</sup> Constitution, Preamble.

<sup>59</sup> Constitution, Article 1.

<sup>60</sup> Chociaż nie wynika to z treści aktu prawnego, wniosek taki wydawała się potwierdzać praktyka zarówno przed, jak i po jego uchwaleniu, T. E. Greiff, *op. cit.*, s. 446.

<sup>61</sup> *Dr Wu's Constitution*, „Harvard Law Review” 2019, t. 132 nr 8, s. 2301-2302.

<sup>62</sup> *Ibidem*, s. 2300-2301.

<sup>63</sup> Q. Wu, *op. cit.*, s. 288.

<sup>64</sup> *Dr. Wu's constitution...*, s. 2313.



przychylnie odniósł się do przyjętej w niej postaci katalogu praw, przyznając jednocześnie, że niektóre z nich mogą być trudno to egzekwowania<sup>65</sup>. George W. Mallory na łamach „Foreign Affairs” przedstawił nową konstytucję w zasadniczo pozytywnym świetle, chociaż jednocześnie krytykował działania chińskich władz po jej uchwaleniu<sup>66</sup>. W samych Chinach spotykała się ona z krytyką<sup>67</sup>, chociaż uwaga skupiała się nie tyle na jej treści, co na polityce prowadzonej po jej uchwaleniu<sup>68</sup>. Sprzeciw chińskich liberałów budził ponadto sam skład Zgromadzenia Narodowego, które ją uchwaliło<sup>69</sup>.

#### 4. Podsumowanie

Można powiedzieć, że problem przed którym stanęli Wu, Czang Kaj-szek, członkowie Yuanu Prawodawczego i inne osoby zaangażowane, w różnym stopniu i formie, w powstanie nowej ustawy zasadniczej było to, że chociaż w odróżnieniu od poprzednich miała ona być konstytucją trwałą, przyjętą z myślą o przyszłości Republiki Chińskiej, to jednocześnie została ona uchwalona w kontekście wojny domowej, w kraju zmagającym się z wojennymi zniszczeniami i hiperinflacją. Z tego względu, pomimo oficjalnego zakończenia sunyatsenowskiego „okresu kurateli” mogła ona być traktowana jako wyraz nie zerwania, ale kontynuacji w stosunku do poprzedniego okresu. Dlatego również nie należy się dziwić, że w najmniejszym stopniu nie zadowolili ona liberalnych krytyków Partii Narodowej ani nie spowodowała istotnej zmiany sytuacji panującej w kraju. Treść przyjętej 25 grudnia przez Zgromadzenie Narodowe konstytucji, w tym artykułu 23 w istocie mogła stanowić podstawę do łatwego i daleko idącego ograniczenia praw i wolności obywateli. Zastosowane w tym akcie prawnym rozwiązania zdają się w znaczącym stopniu odzwierciedlać zarówno sytuację polityczną w której doszło do jego uchwalenia jak i poglądy osób odpowiedzialnych za jego kształt. Jednocześnie wydaje się, że mimo wszystko za zbyt daleko idący należy uznać pogląd sprowadzający obecny w niej szeroki katalog praw i wolności wyłącznie do roli narzędzia manipulacji.

#### Bibliografia

Constitution of the Republic of China,

<https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0000001>, (dostęp z dnia 27 stycznia 2022 r).

*Dr Wu`s Constitution*, „Harvard Law Review” 2019, t. 132 nr 8.

---

<sup>65</sup> R. Pound, *The Chinese Constitution*, „New York University Quaterly Law Review” 1947, t. 22 nr 2, s. 219-223.

<sup>66</sup> G. W. Mallory, *China`s New Constitution*, „Foreign Affairs” 1948, t. 26 nr 2, s. 390, 392.

<sup>67</sup> *Dr Wu`s constitution...*, s. 2313.

<sup>68</sup> Y-T. Wong, *op. cit.*, s. 472-473, 479, 482.

<sup>69</sup> *Ibidem*, s. 473, E. S. K. Fung, *op. cit.*, 270-271, 288-290.

- Domes J., *China's Modernization and the Doctrine of Democracy*, [w:] *Sun Yat-sen's Doctrine in the Modern World*, Chu-yuan Cheng (red.), Nowy Jork i Abingdon 2019.
- Fung E. S. K., *In Search of Chinese Democracy: Civil Opposition in Nationalist China, 1929-1949*, Cambridge 2009.
- Greiff T. E., *The Principle of Human Rights in Nationalist China: John C. H. Wu and the Ideological Origins of the 1946 Constitution*, „The China Quarterly” 1985, nr 103.
- Holcombe A. N., *Chinese Political Thought and the Proposed New Constitution*, „The Journal of Politics” 1946, t. 8 nr 1.
- Hirayama N., *Staging a Young China: The Chinese Youth Party and Republican Mass Politics, 1918-1949*, rozprawa doktorska z 2014 obroniona na University of Pennsylvania.
- Kość A. SVD, *Rozwój prawa w czasie Republiki Chińskiej (1912-1949)*, „Czasy Nowożytne” 2000, t. 9 (10).
- Ling Y., *The Doctrine of Democracy and Human Rights*, [w:] *Sun Yat-sen's Doctrine in the Modern World*, Chu-yuan Cheng (red.), Nowy Jork i Abingdon 2019.
- Lu T., *John C. H. Wu: A Prodigy in Synthesising East and West and a Prophet for the Evangelization of China*, rozprawa doktorska z 2020 obroniona na Catholic University of America.
- Łozińska T., *Myśl polityczna Czang Kaj-szeka*, Kraków 2017.
- Mallory G. E., *China's New Constitution*, „Foreign Affairs” 1948, t. 26 nr 2.
- Musgrove C. D., *China's Contested Capital: Architecture, Ritual, and Response in Nanjing*, Honolulu 2013
- Nathan A., *Chinese Democracy: The Lessons of Failure*, [w:] *China and Democracy: Reconsidering the Prospects for a Democratic China*, S. Zhao (red.), Nowy Jork i Londyn 2000.
- Nedostup R. A., *Religion, Superstition and Governing Society in Nationalist China*, rozprawa doktorska z 2001 obroniona na Columbia University.
- Pound R., *The Chinese Constitution*, „New York University Quarterly Law Review” 1947, t. 22 nr 2.
- Rowiński J., Jakóbiec W., *System konstytucyjny Chińskiej Republiki Ludowej*, Warszawa 2006.
- Rowiński J., Jakóbiec W., *System polityczny i konstytucyjny Tajwanu*, Warszawa 2015.
- Westad O. A., *Decisive Encounters: The Chinese Civil War, 1946-1950*, Stanford 2003.
- Wong Y., *The Fate of Liberalism in Revolutionary China: Chu Anping and His Circle, 1946-1950*, „Modern China” 1993, t. 19 nr 4.

Wu Q., *How has China formed its conception of rule of law? A contextual analysis of legal instrumentalism in ROC and PRC law-making*, „International Journal of Law in Context” 2017, nr 13.

Xin N., *The Chinese Constitutional Social Welfare Articles Before 1949- Comparision With the Weimar Constitution*, „Zitiervorschlag: Rechtsgeschichte – Legal History” 2019, t. 29.

Zhang X., *John C. H. Wu and His Comparative Law Pursuit*, „International Journal of Law Information” 2013, t. 41 nr 2.

Zhao S., *Power by Design: Constitution-Making in Nationalist China*, Honolulu 1996.

#### ABSTRAKT

Uchwalona 25 grudnia 1946 przez Zgromadzenie Narodowe konstytucja Republiki Chińskiej stanowiła rezultat prac trwających od 1932. Przewidywała szeroki katalog prawa i wolności, pozwalając jednak na dość swobodne ich ograniczanie. Artykuł ten nie dotyczy współczesnego funkcjonowania tej konstytucji na Tajwanie, ma natomiast na celu wskazanie, na wpływ, jaki na kształt uregulowania w niej kwestii praw i wolności wywarły okoliczności w jakich doszło do jej uchwalenia.

Słowa kluczowe: Chiny, konstytucja, prawa, wolność.